

УДК 631.1 + 338.24

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Митченко О. О.¹, к.е.н., провідний науковий співробітник
<https://orcid.org/0000-0003-0135-1104>

¹Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна

<https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-23>

Предмет дослідження – науково-теоретичні, методологічні та прикладні положення формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення державної аграрної та продовольчої політики. **Мета.** Визначити пріоритетні напрями та заходи з удосконалення інформаційного забезпечення аграрного сектору, сільськогосподарської статистики, системи збирання та оброблення адміністративних даних для цілей формування державної аграрної політики в умовах трансформації продовольчих систем. **Методи.** У межах дослідження застосовано системний аналіз, синтез та узагальнення інформації, діалектичне наукове пізнання, методи групування та конкретизації. **Результати дослідження.** У статті представлено результати дослідження міжнародної практики організації процесу збирання статистичних та адміністративних даних, відповідного методологічного та законодавчого забезпечення. Узагальнено міжнародні рекомендації та стандарти правових, організаційних, фінансових, інституційних основ збирання, оброблення та використання сільськогосподарських даних. Визначено проблемні питання та пріоритети для імплементації в Україні кращих міжнародних практик. **Сфера застосування результатів дослідження.** Результати дослідження розраховані на практичне застосування в процесі формування та реалізації державної та регіональної політики, можуть бути використані спеціалістами підприємств харчової та переробної промисловості, фахівцями профільних органів влади, науковими працівниками, викладачами, аспірантами і студентами вищих навчальних закладів. Одержані результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблем інформаційного, облікового й аналітичного забезпечення державної та/або регіональної сільськогосподарської та продовольчої політики, а також розвитку агропромислового комплексу, зокрема харчової промисловості.

Ключові слова: адміністративні дані, статистика, інформаційно-аналітичне забезпечення, бази даних

CURRENT ISSUES OF IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF INFORMATION SUPPORT OF STATE AGRICULTURAL AND FOOD POLICY IN UKRAINE IN LINE WITH INTERNATIONAL EXPERIENCE

Oleksandr Mytchenok¹, PhD, Economics, Senior Researcher
<https://orcid.org/0000-0003-0135-1104>

¹Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

<https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-23>

The subject of research is scientific-theoretical, methodological and applied provisions of the system of informational and analytical support of the state agrarian and food policy. **Goal.**

*Identify the main directions and measures to improve the information support of the agricultural sector, agricultural statistics, collection and processing of administrative data for the purposes of state agricultural policy in line with transformation of food systems. **Methodology.** The study used systematic analysis, synthesis and generalization of information, dialectical scientific knowledge, grouping and specification. **Research results.** The article presents the results of a study of international practices in the organization of the process of collecting statistical and administrative data, relevant methodological and legislative support. The international recommendations and standards of legal, organizational, financial, institutional bases of collection, processing and usage of agricultural data are generalized. Challenges and priorities for the implementation of best international practices in Ukraine have been identified. **Scope of research results.** The results of the study are designed for practical implementation within state and regional policies, can be used by specialists of food and processing industries, specialists of relevant authorities, researchers, teachers, graduate students and students of higher education. The obtained results can be used in further research on the problems of information, accounting and analytical support of state and / or regional agricultural and food policy and the development of the agro-industrial complex, including the food industry.*

Keywords: administrative data, statistics, information and analytical support, databases

Постановка проблеми. Зміщення акцентів державної аграрної та продовольчої політик в напрямі трансформації продовольчих систем, підтримки стійкості й конкурентоспроможності виробників продовольства, впровадження екологічних норм і вимог, забезпечення високого рівня фізичної та економічної доступності продовольчих товарів, подолання логістичних обмежень вимагає адекватного задоволення зростаючого попиту на статистичні, інформаційні й аналітичні продукти для обґрунтування і прийняття політичних рішень. Серед викликів і бар'єрів досягнення стратегічних цілей із забезпечення стимулюючої аграрної політики відповідно до Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179, визначено низьку ефективність рішень, існування проблеми у системі інформаційно-аналітичного забезпечення, а також негативну практику, за якої прийняття рішень у державній політиці у сфері сільського господарства та розвитку села не базується на об'єктивних даних. Саме тому одним із завдань щодо покращення ефективності формування та реалізації політики Національною економічною стратегією на період до 2030 року визначено удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики у сфері сільського господарства та розвитку села, покращення спроможності ефективно збирати, систематизувати, опрацьовувати статистичні й адміністративні дані з метою прийняття рішень, що базуються на об'єктивних доказах і даних. Формування в Україні системи збирання та оброблення сільськогосподарських статистичних та адміністративних даних, здатної належним чином забезпечувати процеси ухвалення рішень та розроблення політик, їх моніторингу й оцінювання ефективності вимагає деталізованого вивчення, групування та аналізу кращої міжнародної практики й законодавчого забезпечення, поступовий перехід до виробництва надійних, релевантних і актуальних макро- та мікроданих з урахуванням світових стандартів, норм і правил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформаційно-аналітичного забезпечення формування політики, посилення доказової бази урядових та управлінських рішень знайшли місце в наукових дослідженнях вітчизняних вчених-економістів. Зокрема, вчені І. Прокопа та І. Демчак [1] зазначають про необхідність адаптувати використовувані в Україні джерела інформації про господарську й економічну (комерційну) діяльність виробників сільськогосподарської продукції, функціонування агропродовольчих ринків тощо до відповідних стандартів ЄС. Інтеграція з ЄС передбачає й залучення України до європейської системи збору, обробки й використання інформації про суб'єктів господарювання у сільському господарстві.

Наукове обґрунтування взаємозв'язків та взаємозалежностей між формуванням політики й належною доказовою базою, а також необхідних етапів розвитку останньої сформулювали науковці О. Наумов і Л. Наумова [2]. Заслуговує на подальший розвиток їх висновок про те, що процес розроблення комплексної програми розвитку аграрного та переробного виробництва, інфраструктури аграрного ринку з встановленням контролю за виконанням запланованих заходів має бути прозорим, забезпечуватися достовірною інформацією і зворотнім зв'язком з підприємствами. Вчений М. Варгатюк [3] доводить необхідність формування інституційно-аналітичних систем на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють спростити та прискорити обробку значних інформаційних масивів і забезпечити оперативну реакцію відповідних інституцій (органів державної влади, аграрного бізнесу, громадськості, наукового сектору, інформаційно-комунікаційного сектору) у напрямі розвитку досліджуваної галузі. За результатами оцінок вченого В. Жука [4], причинами руйнування інформаційного забезпечення аграрної політики України та занепаду операційної звітності є, зокрема, руйнація вертикалі галузевого управління, а тому інформація, що збирається районними держадміністраціями є непродуктивною для управління. Іншими проблемами зазначено зменшення кількості показників і самих форм під приводом усунення дублювання, що звужує потенціал їх аналітичності, співставності, оперативності для рішень на всіх рівнях управління, а також використання у формуванні аграрної політики показників фінансової звітності, що за відсутності рекомендованої галузевої облікової політики призводить до неспівставності даних.

До схожих висновків дійшла вчена Ю. Бездушна [5], яка відзначає, що існуюча сьогодні система інформаційного забезпечення управління аграрним сектором економіки України характеризується наявністю ряду проблем, пов'язаних з процесом імплементації в законодавство України Директив ЄС і МСФЗ щодо статистичної та фінансової звітності. За результатами її оцінок, система статистичної інформації характеризується вибірковістю та тотальним скороченням кількості показників, формальним характером підготовки статистичної звітності, застарілими засобами збору й обробки даних. Це призводить до втрати довіри користувачів до цього джерела інформації, використання альтернативних джерел інформації з непідтвердженою достовірністю. Обґрунтованими вважаємо її висновки про необхідність посилення інформаційного забезпечення економіки особистих селянських господарств, зокрема шляхом запровадження новітньої системи відомчої аграрної статистики, яка б відповідала європейським стандартам сільськогосподарської статистики. Розробка такої відомчої статистики, на думку Ю. Бездушної, має базуватись на Глобальній стратегії розвитку статистики сільських територій ООН і ФАО. Вважаємо, що зазначені твердження потребують подальшого вивчення, узагальнення результатів і напрацювання додаткових пропозицій.

Мета статті. На основі аналізу теоретичних засад, дослідження вітчизняної і міжнародної практики, а також вивчення законодавчого забезпечення окреслити основні напрями й заходи з удосконалення інформаційного забезпечення аграрного сектору, сільськогосподарської статистики, системи збирання та оброблення адміністративних даних з метою формування доказової бази для обґрунтування і належного забезпечення процесу формування, моніторингу й оцінювання державної продовольчої, аграрної політики та політики сільського розвитку в Україні в умовах трансформації продовольчих систем.

Результати та обговорення. Обґрунтування урядових політичних рішень і схвалення імплементаційних заходів на державному та/або регіональному рівнях вимагають достовірних і актуальних статистичних та адміністративних даних відповідних інформаційно-аналітичних матеріалів і проведення оцінки ефективності прийнятих рішень. Розширення запитів і потреб в деталізованих даних, даних в режимі «реального часу», даних про взаємовпливи та відносини між первинним виробництвом, переробкою і

постачальниками факторів виробництва знаходить відображення в реформуванні системи державної статистики та системи адміністративних даних. Для чіткого розуміння проблемних питань функціонування кожної із систем в Україні доцільно проаналізувати міжнародну практику їх удосконалення.

З метою забезпечення концептуальної та методологічної основи для удосконалення якості й доступності статистики продовольства та сільського господарства для обґрунтування, аналізу і прийняття політичних та/або управлінських рішень Статистична комісія ООН у лютому 2010 року схвалила Глобальну стратегію удосконалення сільськогосподарської та сільської статистики [6] (далі – Глобальна стратегія).

Глобальна стратегія містить три основних компоненти: (I) формування обов'язкового мінімально необхідного набору ключових даних для задоволення поточних і майбутніх потреб; (II) інтеграція сільського господарства в національну статистичну систему з метою задоволення потреб директивних органів; (III) сприяння підвищенню стійкості національних сільськогосподарських статистичних систем через удосконалення управління та нарощування статистичного потенціалу. Враховуючи поглиблення зав'язків сільського господарства з екологічною та соціальною сферами, загострення потреби в аналізі їх взаємодій і наявності відповідних даних, нова концепція Глобальної стратегії розширює масштаби сільськогосподарської статистики, зміст і структуру даних з охопленням питань, пов'язаних з бідністю та голодом, навколишнім природним середовищем, зміною клімату, використанням земельних і водних ресурсів, ширшим використанням продовольства для виробництва біопалива. Ідеологія Глобальної стратегії передбачає зв'язування в єдиній статистичній системі аграрного господарства (підприємства) як господарської одиниці, домогосподарства – як суспільної одиниці і землі – як природного оточення. Статистична система згідно з Глобальною стратегією має охоплювати економічний, екологічний і соціальний виміри сільського господарства. Економічний вимір охоплює виробництво (зокрема продуктивність, вартість продукції та факторів виробництва, інформацію про основні засоби тощо), ринки (попит-пропозицію, ціни, прогнози та оцінки тощо), доходи від сільськогосподарської та іншої діяльності (чистий дохід, додану вартість, комплексні обстеження домогосподарств на предмет доходів тощо). Соціальний вимір охоплює питання зниження ризиковості та вразливості, (зокрема стихійні лиха, засухи тощо), продовольчої безпеки (зокрема виробництва товарів, торгівлі, нехарчової переробки, споживання домогосподарств, дефіциту поживних речовин у раціоні тощо), гендерні питання (зокрема доходи жінок, їхні майнові права тощо). Екологічний вимір охоплює питання екологічної стійкості галузі та надання екологічних послуг, масштаби впливу на навколишнє середовище, збереження біорізноманіття, охорону водозабірних басейнів, інтенсивність зрошення, використання добрив, стан лісів тощо. Як основну одиницю економічної статистики (зокрема сільськогосподарського перепису) Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) рекомендує розглядати аграрне господарство. Одиницею соціальної статистики виступає домогосподарство (або в окремих випадках сільська община), а екологічної статистики – земельна ділянка. Глобальна стратегія акцентує увагу національних статистичних систем на питанні інтегрування зазначених трьох одиниць у загальну картину землекористування та сільського господарства з використанням геопросторових даних. Додатковим різновидом статистичної одиниці Глобальною стратегією визначено підприємство, яке надає послуги сільському господарству (постачальники ресурсів, переробка чи транспортування тощо).

ФАО та більшість країн розвивають сільськогосподарську статистику з метою ідентифікації мікро- та/або малих одиниць (виробників). Сформований ФАО міжнародний стандарт їх визначення містить два критерії: фізичний розмір виробника (оснований на кількості тварин чи площі угідь); економічний розмір виробника (щорічна вартість виробленої продукції). Водночас, типологізація виробників може враховувати особливості країни, і зазначені критерії та визначення можуть не застосовуватись до певної категорії

виробників, орієнтованих на виробництво для власного споживання, сумарна частка яких не перевищує 1-2% обсягу сільськогосподарського виробництва [7].

Глобальна стратегія передбачає формування мінімального набору основних даних і визначення національних пріоритетів. У межах Глобальної стратегії пропонується мінімальний набір з 58 ключових даних у трьох сферах – економічній, соціальній та екологічній. Мінімальний набір даних з 2015 року включає показники для моніторингу прогресу досягнення Цілей Сталого Розвитку. Головним джерелом ключових даних є сільськогосподарські переписи, важливість яких значно зростає для країн, у яких відсутні щорічні структурні спостереження. Сільськогосподарські переписи слугують також основою для формування генеральної сукупності для тематичних спостережень за більшістю показників мінімального набору основних даних. Згідно з методологією Всесвітнього сільськогосподарського перепису 2020 [8] (далі – ВСП-2020) із 128 пропонованих ознак для обстеження 23 належать до суттєвих ознак, 15 – до ознак генеральної сукупності, 96 – додаткових ознак. Суттєві ознаки незалежно від методологічного підходу вважаються мінімально необхідним набором складання сільськогосподарських показників для обґрунтування/розроблення аграрної політики.

Ефективність Європейської статистичної та інформаційно-аналітичної системи визначається її спроможністю забезпечувати базу знань для формування, впровадження, моніторингу та оцінювання Спільної аграрної політики (САП), екологічної політики, а також політики адаптації та попередження змін клімату. На рівні ЄС САП є однією з небагатьох політик, щодо яких законодавством передбачені комплексні оцінювання на основі багаторівневої системи кількісних та якісних показників з урахуванням фактичних потреб в даних та синергію між потенційними джерелами даних. Система кількісних і якісних показників максимально наближена до структури й завдань політики та дозволяє оцінити прогрес, ефективність і результативність програм і досягнення цілей. Результати оцінювань забезпечують надійну аналітичну основу для розробки майбутньої політики, генерують необхідні дані для визначення цілей політики і програм, сприяють підзвітності та прозорості державних витрат.

У контексті імплементації Глобальної стратегії та методологічних рекомендацій ФАО ЄС передбачив охоплення аграрною статистикою економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку сільського господарства та сільських територій. У 2015 році ЄС затвердив Стратегію розвитку аграрної статистики до 2020 р. та наступні роки [9] (далі – Стратегія ЄС), яка покликана забезпечити збирання даних згідно з фактичними потребами користувачів з мінімальним зростанням навантаження на респондентів і статистичну систему. Стратегія ЄС передбачає значне збільшення обсягу доступних даних, удосконалення якості статистики, глибше інтегрування статистики сільського господарства та статистики лісів, землекористування, навколишнього середовища, а також підвищення гнучкості та швидкості реагування для запровадження нових обстежень і методик з метою підтримки процесу формування політики та прийняття рішень. Потреби в даних для обґрунтування, розроблення та/або моніторингу впровадження політичних рішень враховуються в процесі формування архітектури адміністративних баз/реєстрів, які визнані Стратегією ЄС одним з ключових джерел нових даних.

Система збору та структура даних ЄС сформовані з урахуванням необхідності охоплення трьох взаємопов'язаних елементів: економічного (виробництво, ринки, доходи виробників, праця, капітал, ціни); екологічного (роль сільського господарства як користувача природними ресурсами, постачальника екологічних послуг, забруднювача навколишнього середовища (агроекологічна статистика у зв'язку з її новизною використовує інші методології та джерела даних, порівнюючи з сільськогосподарською статистикою, зокрема наукові оцінки та моделювання); соціального (умови та якість життя фермерів і сільських жителів, гендерні аспекти, освіта тощо).

Загальна архітектура адміністративних баз даних ЄС (комплексна система адміністрування та контролю (IACS), система ідентифікації земельних ділянок (LPIS),

мережа облікових даних фермерських господарств (FADN)) передбачає можливість їх інтегрованого використання для спостережень. Наприклад, кожен виробник в реєстрі одержувачів підтримки має відповідне посилання в системі ідентифікації земельних ділянок. Водночас кожного виробника, включеного до мережі облікових даних фермерських господарств, який одержує підтримку, можна виявити в реєстрі бенефіціарів та системі ідентифікації ділянок. Перехресне посилання на виробників в реєстрі одержувачів, системі ідентифікації ділянок і мережі облікових даних дозволяє легко ідентифікувати їх та включати до вибіркової сукупності спостережень. Система IACS активно використовується для оновлення, актуалізації реєстрів фермерів. У Бельгії IACS використовується як база для реєстру фермерів з 2011 року. У Німеччині реєстр фермерів оновлюється з використанням адміністративних реєстрів, зокрема IACS, реєстру ВРХ, реєстру координат будинків, страхового реєстру, реєстру виробників органічної продукції. В Естонії реєстр фермерів оновлюється регулярно на основі адміністративних статистичних реєстрів, а також реєстру населення, комерційного реєстру, реєстру платників податків, реєстру неприбуткових організацій. У Греції IACS, інші адміністративні та статистичні джерела (реєстр виробників органічної продукції, реєстр пасовищ, реєстр виплатної агенції тощо) використовуються для оновлення реєстру сільськогосподарських володінь (реєстру фермерів) як основи вибіркової сукупності.

Статистичні служби деяких країн ЄС використовують базу даних IACS та/або реєстру фермерів для своїх цілей, зокрема для контролю якості статистичної вибірки (шляхом вибіркової збірки з інформацією баз даних IACS). Набуло поширення застосування адміністративних реєстрів для формування переліку одиниць спостережень, для виправлення та імпутації статистичних даних, для їх валідації та оцінки якості. У Болгарії вибірка сукупність для структурних досліджень оновлюється з використанням даних IACS. Більше того, IACS використовується для контролю даних на мікро- та макрорівні, для валідації даних, а також імпутації для незаповнених відповідей. Чехія використовує реєстр фермерів, який адмініструється службою статистики, для побудови та оновлення вибірки для сільськогосподарських статистичних спостережень. В Угорщині вибірка сукупність для структурних спостережень формується на основі реєстру фермерів, який містить дані про фізичних осіб, та бізнесового реєстру, який містить дані про юридичних осіб. Для структурних спостережень 2013 р. реєстр фермерів формувався з використанням даних IACS та угорського реєстру виробників органічної продукції. У деяких країнах адміністративні джерела використовуються як альтернатива статистичним спостереженням, наприклад, в Данії, Фінляндії, Австрії використовується практика проведення переписів на основі реєстрів, а в Польщі та Естонії для перепису населення застосовано комбінований підхід [10]. У Чехії для структурних спостережень і збирання даних щодо розвитку сільських територій використовуються дані Державного сільськогосподарського фонду. Понад 50% записів ДСФ (6935 з 13 896 всіх записів) були використані для структурних спостережень шляхом їх ув'язки з використанням унікального ідентифікаційного номера кожного володіння/господарства (або ID номера фізичної особи у випадку обстеження незареєстрованих фізичних осіб).

Основою аграрної статистики країн ЄС є сільськогосподарський перепис (визначений ФАО як пріоритетний) і структурні спостереження сільськогосподарських виробників (Farm Structure Surveys) (далі – структурні спостереження ЄС). З 2016 року триває процес оновлення законодавчого поля для модернізації сільськогосподарської статистики та запровадження нових підходів до створення комплексної аграрної статистики. Основою нового підходу є гнучка модульна структура яка містить у своєму складі сільськогосподарський перепис в контексті програми ФАО, а також регулярні тематичні, модульні та спеціалізовані (ad hoc) спостереження.

Організацію та проведення структурних спостережень врегульовано Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1091/2014 від 18 липня 2018 року. Відповідно до зазначеного Регламенту передбачено два види структурних спостережень – загальний

сільськогосподарський перепис у 2020 році та структурні спостереження на основі репрезентативної вибірки у 2023 році та у 2026 році. У межах структурних спостережень передбачається збирання та обробка ключових структурних даних. У ролі суб'єкта сільського господарства та об'єкта статистичних досліджень нормативними актами ЄС визнано «сільськогосподарське володіння» (agricultural holding), ключовим критерієм якого є виробництво сільськогосподарської продукції. Специфікація зазначеного критерію варіюється в країнах ЄС, охоплюючи одноосібні домогосподарства, які вирощують певні види овочів/фруктів на присадибних ділянках, та суб'єкти з обробітком тисяч гектарів землі. Загалом організаційна та правова структура сільськогосподарських виробників досить різноманітна, що вимагає особливого підходу до їх класифікації з метою належного урахування цих особливостей під час формування агропродовольчої політики. У Франції, наприклад, у межах сільськогосподарського перепису 2010 статус господарства класифікувався за 11 категоріями: 1) індивідуальне господарство (фізичної особи); 2) спільне фермерське об'єднання (за винятком молочного сектору); 3) спільне фермерське об'єднання (для молочного сектору); 4) ферма з обмеженою відповідальністю; 5) об'єднання; 6) молочна асоціація фізичних осіб; 7) інші асоціації фізичних осіб; 8) комерційна компанія; 9) компанія для спільного вирощування культур; 10) інші юридичні особи; 11) інші фізичні особи.

Важливим елементом загальної архітектури даних в ЄС є інформаційні бази про кон'юнктуру аграрних ринків (система маркетингових даних), які містять, зокрема, моніторинги цін на товари (щомісячні, річні), спеціалізований портал агроданих, короткострокові експертні огляди ринків (тричі на рік – у лютому, червні, вересні), середньострокові аналітичні огляди щодо перспектив розвитку ринків і доходів виробників (щорічно у грудні) з урахуванням макроекономічних тенденцій, регулювань, кліматичних умов та міжнародних торговельних угод. Спеціалізовані ринкові звіти охоплюють аналіз розвитку світового та європейського аграрних ринків, включно з попитом-пропозицією, імпортом органічної продукції, продовольчою безпекою тощо. Система маркетингових даних сформована відповідно до вимог законодавства щодо організації спільного аграрного ринку в ЄС. Імплементуючим Регламентом Комісії (ЄС) № 2017/1185 від 20 квітня 2017 року визначено правила повідомлення країнами-членами ЄС про інформацію щодо цін на продукцію та виробництво, а також інформацію про ситуацію на ринку, потреба в якій обумовлена необхідністю моніторингу, аналізу та управління ринком сільськогосподарської продукції та застосування Регламенту (ЄС) № 1308/2013 про спільну організацію ринків сільськогосподарської продукції в ЄС. Система звітування та збирання даних про ціни на м'ясну групу товарів врегульована Імплементуючими Регламентами Комісії (ЄС) № 2017/1184 та № 2017/1182 з метою створення доказової бази для застосування вимог Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 1308/2013 щодо запровадження інтервенційних заходів у випадку, якщо середня ринкова ціна на визначені типи carcasses тварин знижується на понад 15% від довідкової (референс) ціни встановленої цим же Регламентом.

У США основні вимоги до змісту системи інформаційно-аналітичного забезпечення державної аграрної та продовольчої політики унормовані Законом 2014 року «Про сільське господарство» [11], яким зобов'язано Міністерство сільського господарства подавати більше 20 системних звітів до Конгресу США, зокрема звіти про ефективність реалізації окремих програм, звіти щодо застосування окремих критеріїв/лімітів у межах програм, цінові звіти для підтвердження дієвості програм підтримки доходів та цін, звіти про виявлення шахрайства тощо. Система моніторингу й оцінювання програм підтримки передбачає подання заявниками форми про учасників/членів фермерського господарства або підприємства та операційний план господарства. Останній містить інформацію про джерела формування капіталу, землі, обладнання, трудових ресурсів тощо. Фізичні особи при реєстрації верифікуються за номером соціального страхування (social security number), юридичні особи – за номером платника податків або номером роботодавця. Зазначена база

даних формує значний масив інформації для моніторингу й обґрунтування політичних рішень. Корисним є досвід методологічного забезпечення статистичних та адміністративних спостережень. У США дві інституції Міністерства сільського господарства – Служба консервації природних ресурсів (Natural Resource Conservation Service (NRCS)) та Національна служба сільськогосподарської статистики (National Agricultural Statistics Service (NASS)) – розробили для власних потреб територіальні основи вибірових сукупностей для сільського господарства (вибіркова сукупність на основі поверхні землі). Водночас NASS сформувала також генеральну сукупність на основі спеціалізації або інших ознак виробників з метою її використання для комбінованих вибірових сукупностей. У регіонах з найбільшим обсягом виробництва формуються підвибірки для основних культур (кукурудза, соя та ін.) з метою організації достовірних спостережень для прогнозування урожайності. Окреслені на фото межі полів для кожної культури та загальних земельних масивів оцифровуються з метою їх використання для наземної перевірки даних по культурах, одержаних з використанням дистанційного зондування. Загалом використання територіальної основи вибірки в США у поєднанні з вибірковою сукупністю на основі переліку (списку) виробників є компромісним методом досягнення достовірності даних та забезпечення неупереджених оцінок і прогнозів. Вибіркова сукупність на основі переліку виробників (містить переважно більші за розмірами господарства, виробників певних видів продукції та інші дані для стратифікації) оновлюється за результатами сільськогосподарських переписів. Застосування територіальної основи вибірки для адаптування сукупності сформованої на основі списків, засвідчило, що в США близько 30% малих виробників зазвичай відсутні в генеральних сукупностях на основі списків.

Одним із джерел формування баз маркетингових даних у США є обов'язкова програма звітності стосовно молочних продуктів, яка реалізується спільно Національною службою статистики сільського господарства США (NASS) та Службою сільськогосподарського маркетингу США (AMS). NASS відповідає за збір даних і створення щотижневого звіту про ціни на молочні продукти. AMS несе відповідальність за визначення змісту інформації, яку потрібно збирати, та проведення перевірки якості даних та їх відповідності правилам та інструкціям щодо звітності. Перелік респондентів складається з усіх молокопереробних підприємств з річною потужністю виробництва понад 453 тони будь-якого з таких товарів: сиру Чеддер, масла, знежиреного сухого молока, сухої сироватки. Щороку представники NASS організовують для операторів ринку методологічні курси щодо вимог специфікацій до продуктів, порядку звітування та штрафів за порушення вимог законодавства. AMS здійснює верифікацію звітів всіх респондентів; аудит всіх звітуючих заводів згідно з повноваженнями закону про обов'язкове звітування; у випадках відсутності звітів – здійснює зв'язок з респондентами та застосовує санкції.

В Україні концептуальною основою розвитку державної аграрної статистики слугують Урядові програми розвитку державної статистики. У межах Стратегії розвитку державної статистики на період до 2017 року впроваджені заходи стосовно створення системи зворотного зв'язку з користувачами статистичної інформації та респондентами державних статистичних спостережень; складання економічних рахунків сільського господарства; розроблення та удосконалення відповідно до регламентів Європейського Парламенту та Ради ЄС методології державних статистичних спостережень щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах та з питань виробництва, реалізації, надходження на переробку сільськогосподарської продукції. Водночас Програмою розвитку державної статистики до 2023 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України № 222 від 27 лютого 2019 р. визнано відсутність механізму планування та координації інформаційної взаємодії між постачальниками даних, відсутність необхідних даних для забезпечення проведення моніторингу Цілей Сталого Розвитку; високий рівень звітного навантаження на респондентів; збільшення

кількості відмов респондентів від участі у державних статистичних спостереженнях.

Загалом порівняльний аналіз статистичних продуктів свідчить про відповідність міжнародним стандартам якості та змісту національної сільськогосподарської статистики в контексті ключових даних Глобальної стратегії, тоді як вітчизняна система адміністративних даних потребує суттєвого вдосконалення нормативного, методологічного, організаційного й технічного забезпечення.

Характерними для вітчизняної системи сільськогосподарських статистичних та адміністративних даних є такі проблемні питання:

- окремі невідповідності методологічним стандартам ЄС і ФАО, зокрема в контексті формування базисних даних та вибірових сукупностей;

- недостатній рівень задоволення потреб та очікувань споживачів чинною системою адміністративної інформації; диспропорції між змістом потреб користувачів даних з фактичним змістом статистичної та/або адміністративної інформації;

- низький рівень гармонізації та узгодженості системи збирання даних зі змінами нормативно-правового забезпечення сільського господарства, лісництва, захисту навколишнього середовища тощо. Складність взаємного інтегрування виробничих, екологічних, соціальних даних, а також даних стосовно землекористування, лісового господарства;

- недоліки системи формування, моніторингу й оцінки ефективності політики та урядових рішень, недостатня спроможність користувачів у сфері аналізу та використання наявного потенціалу статистичних та/або адміністративних даних для цілей формування політики;

- недостатнє законодавче забезпечення системи формування, підтримки, оновлення, а також слабка методологічна база системи сільськогосподарських адміністративних даних;

- недостатньо кваліфікований кадровий потенціал з низькою мотивацією до підвищення навиків і здібностей;

- застаріле програмне забезпечення та технологічна інфраструктура, особливо в системі адміністративних даних.

Наразі залишається неврегульованим питання типологізації виробників для цілей належного обґрунтування та оцінювання державної аграрної політики і трансформації продовольчих систем, зокрема, з метою:

- розподілу виробників за економічним розміром/типом (у грошовому еквіваленті); визначення основної/другорядної спеціалізації виробників та/або типів виробництва (загальне, основне, конкретне);

- визначення для всіх типів виробників частки сільськогосподарського виробництва й інших видів діяльності;

- формування репрезентативної вибіркової сукупності для садівництва, ягідництва, овочівництва та нішевих культур, виробництва молока, свійських птахів тощо;

- врахування вартісних/цінових розбіжностей у регіональному розрізі під час розрахунку розміру виробника;

- врахування регіональних розбіжностей інтенсифікації виробництва;

- порівняння стійкості/прибутковості/ефективності виробництва в різних за розмірами та/або типами виробників;

- визначення вибіркової сукупності для специфічних видів діяльності (наприклад, органічного виробництва чи виробництва енергетичних культур, кролівництва, ягідництва тощо);

- класифікацію з високим рівнем достовірності виробників, діяльність яких спрямована переважно на самозабезпечення, та ринково орієнтованих виробників;

- визначення видів та рівня диверсифікації господарської діяльності малих статистичних об'єктів, передусім фізичних осіб;

- визначення рівня доступності фінансових ресурсів для різних за типом і розміром

виробників.

Висновки. Пріоритетні напрями розвитку систем збирання сільськогосподарських статистичних та адміністративних даних в Україні повинні передбачати:

- застосування базових принципів комплексного спостереження згідно з рекомендаціями ФАО, які покликані запровадити визначення зв'язків між економічними, екологічними й соціальними даними;
- подальший розвиток системи екологічної статистики та статистики розвитку сільської місцевості, зокрема із використанням адміністративних даних;
- формування набору ключових даних згідно з вимогами ФАО та потребами України;
- розроблення методологічної основи для впровадження в Україні типологізації виробників сільськогосподарської продукції з урахуванням рекомендацій Інструкції ФАО з розроблення системи класифікації різних типів виробників. Інтегрування нової системи класифікації типів виробників у статистичні спостереження, адміністративні реєстри тощо;
- організація проведення структурних статистичних спостережень з урахуванням досвіду ЄС;
- формування репрезентативних адміністративних реєстрів з охопленням фізичних осіб, підприємців та юридичних осіб. Утворення системи збирання даних про доходи виробників сільськогосподарської продукції та інші економічні показники їх діяльності;
- удосконалення системи збирання та поширення інформації про стан і перспективи розвитку ринків сільськогосподарської продукції та харчових товарів;
- синтез процесів визначення пріоритетів розвитку сільського господарства і сільських територій, трансформації продовольчих систем із процесами планування та організації збирання статистичних і адміністративних даних, впровадження європейських стандартів формування реалістичних та об'єктивних цілей, заходів і результатів державної аграрної політики та/або регуляторних заходів;
- визначення узгоджених строків і періодичності збирання статистичних та адміністративних даних, рівень та вимоги до географічної деталізації та структурних порівнянь. Їх адаптація до потреб виробників і споживачів даних;
- покращення якості вибірових сукупностей через застосування методів стратифікації, ймовірного відбору, пропорційного розміру вибірки (відбір за критерієм розміру згідно з визначеною множиною різних змінних).

Бібліографія

1. Прокопа І. В., Демчак І. М. Ідентифікація малих виробників сільськогосподарської продукції: європейський досвід для України. Економіка і прогнозування. 2017. № 1. С. 58-71.
2. Наумов О. В., Наумова Л. М. Стратегічні вектори державного регулювання агропромислового виробництва: інструменти та методи консолідації ресурсів розвитку. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2017. № 4. С. 93-100.
3. Варгатюк М. О. Удосконалення системи інституційно-аналітичного забезпечення функціонування аграрного сектору України. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 4. Т. 2. С. 22-26.
4. Жук В. М. Обліково-інформаційне забезпечення аграрної політики: шанси від цифрового і громадянського суспільства. 2020. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42389/1/%D0%96%D1%83%D0%BA.pdf>.
5. Бездушна Ю. С. Інформаційне забезпечення управління в аграрному секторі економіки: стан та перспективи удосконалення. Облік і фінанси. 2017. № 4 С. 6-12.
6. World Bank, UNSC – United nation Statistical Commission. Global strategy to improve agricultural and rural statistics. 2010. URL: <http://www.fao.org/3/am082r/am082r.pdf>.

7. Mariana Toteva, Neli Georgieva. Guidelines for development of a classification system related to farm typology. FAO. 2018. URL:<https://www.fao.org/3/ca6391en/ca6391en.pdf>.
8. World Programme for the Census of Agriculture. <http://www.fao.org/world-census-agriculture/methodology>.
9. Strategy for agricultural statistics for 2020 and beyond. European commission. Eurostat. URL:[https://ec.europa.eu/eurostat/documents/749240/749310/Strategy+on+agricultural+statistics+Fin al+version+for+publication.pdf/9c7787ca-0e00-f676-7a64-7f56e74ec813](https://ec.europa.eu/eurostat/documents/749240/749310/Strategy+on+agricultural+statistics+Final+version+for+publication.pdf/9c7787ca-0e00-f676-7a64-7f56e74ec813).
10. Нордхолт Е. Записка Целевой группы по переписям на основе регистров и комбинированным переписям. 2017. http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.41/2017/Meeting-Geneva-Oct/WP20_RUS.pdf.
11. Agricultural Act of 2014. URL:<https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-113hr2642enr/pdf/BILLS-113hr2642enr.pdf>.

References

1. Prokopa, I., Demchuk, I. (2017). Identyfikatsia malyh vyrobnykiv silskogospodarskoi produktsii: evropeiskiy dosvid dlia Ukrainy. [Identification of small agricultural producers: European experience for Ukraine]. *Economica i Prognozuvannia [Economy and Forecasting]*. № 1. P. 58-71. [in Ukrainian].
2. Naumov, O., Naumova, L. (2017). Strategichni vektory derzhavnogo reguliuvannia agropromyslovogo vyrobnytstva: instrumenty ta metody konsolidatsii resursiv rozvytku [Strategic vectors of state regulation of agro-industrial production: tools and methods of consolidation of development resources]. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. № 4. P. 93-100. [in Ukrainian].
3. Vargatuk, M. (2020). Udoshkonalennia systemy instytutsijno-analitychnogo zabezpechennja functionuvannja agrarnogo sektoru Ukrainy [Improving the system of institutional and analytical support for the functioning of the agricultural sector of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskogo natsionalnogo universytetu [Herald of Khmelnytskyi national university]*. № 4. P. 22-26. [in Ukrainian].
4. Zhuk, V. (2020). Oblikovo-informatsijne zabezpechennja agrarnoi polityky: shancy vid tsyvrovogo i gromadanskogo syspilstva [Accounting and information support of agricultural policy: opportunities from digital and civil society]. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42389/1/%D0%96%D1%83%D0%BA.pdf> [in Ukrainian].
5. Bezduzhna, U. (2017). Informatsijne zabezpechennja upravlinnja v agrarnomu sektori ekonomiky: stan ta perspektyvy udoshkonalennja [Information support of management in the agricultural sector of the economy: the state and prospects for improvement]. *Oblik i financy [Accounting and Financing]*. № 4. P. 6-12. [in Ukrainian].
6. World Bank, UNSC – United nation Statistical Commission. Global strategy to improve agricultural and rural statistics. 2010. URL:<http://www.fao.org/3/am082r/am082r.pdf>.
7. Toteva, M., Georgieva, N. Guidelines for development of a classification system related to farm typology. FAO. 2018. URL:<https://www.fao.org/3/ca6391en/ca6391en.pdf>.
8. World Programme for the Census of Agriculture. URL:<http://www.fao.org/world-census-agriculture/methodology>.
9. Strategy for agricultural statistics for 2020 and beyond. European commission. Eurostat. URL:[https://ec.europa.eu/eurostat/documents/749240/749310/Strategy+on+agricultural+statistics+Fin al+version+for+publication.pdf/9c7787ca-0e00-f676-7a64-7f56e74ec813](https://ec.europa.eu/eurostat/documents/749240/749310/Strategy+on+agricultural+statistics+Final+version+for+publication.pdf/9c7787ca-0e00-f676-7a64-7f56e74ec813).
10. Nordhol, E. (2017). Zapiska tselevoi grupy po perepisjam na osnove registrov i kombinirovannym perepisjam. [Note by the Task Force on Register-Based and Combined Censuses]. URL:http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.41/2017/Meeting-Geneva-Oct/WP20_RUS.pdf. [in Russian].
11. Agricultural Act of 2014. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-113hr2642enr/pdf/BILLS-113hr2642enr.pdf>.